

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. В. Н. КАРАЗІНА**

**СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА
(ФОНЕТИКА. ОРФОЕПІЯ. ГРАФІКА. ОРФОГРАФІЯ.)**

**МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ФІЛОЛОГІЧНОГО
ФАКУЛЬТЕТУ
ЗАОЧНОЇ ТА ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ "ЖУРНАЛІСТИКА"**

Харків - 2003

Навчально-методичне видання

Ращупкіна Надія Павлівна

*Сучасна українська літературна мова.
(Фонетика. Орфоенія. Графіка. Орфографія.)*

*Методичні матеріали з сучасної української літературної мови
для студентів філологічного факультету заочної та дистанційної форми
навчання за спеціальністю "Журналістика" Харківського національного
університету ім. В.Н.Каразіна.*

Рекомендовано до видання кафедрою української мови
філологічного факультету Харківського національного університету
ім. В.Н.Каразіна. Протокол №   від   "   "   грудня 2002 року

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Дисципліна "Сучасна українська мова. Фонетика. Орфоепія. Графіка. Орфографія" в системі підготовки фахівця

Відомо, що мова належить до вторинних систем і серед усіх знакових систем вона посідає особливе місце, оскільки існує не сама по собі, а в людському суспільстві. Мова є найважливішим засобом спілкування людей, засобом формування й оформлення думки, головною ознакою і символом нації. Існуючи в усній і писемній формі вираження, пройшовши через віки, вона єднає покоління, зберігає духовне єство народу, формує національну свідомість і культуру нації, культуру особистості. Пропонований курс має важливе значення у підготовці фахівця-журналіста, оскільки журналістика як різновид громадсько-політичної діяльності нерозривно пов'язана з конкретними умовами матеріального життя суспільства, відіграє значну роль у суспільному, політичному і культурному житті.

Мова – втілення думки. Чим багатша думка, тим досконалішого знання мови вона вимагає для оформлення та вираження. Крім досконалого знання і вмілого використання лексичного, фразеологічного багатства мови, мовленнєву культуру завжди супроводжують простота, точність і правильність думки, граматична, стилістична і обов'язково орфоепічна нормативність висловлення. Літературна вимова звуків, з яких складаються слова, дотримання правильного наголосу, пауз, мелодики, властивих кожній національній мові фразових інтонацій, що служать засобом передачі думок і почуттів, - складові майстерності журналіста – професійного літературного працівника інформаційних і пропагандистських органів, основною рисою роботи якого "є те, що кожне його слово промовляє до тисяч людей" (В.Еллан).

Контрольна робота з фонетики призначена для студентів-журналістів дистанційної форми навчання, які продовжують вивчення курсу "Сучасна українська літературна мова."

Основними завданнями дисципліни "Фонетика. Орфоепія. Графіка. Орфографія" є опрацювання студентами теоретичного матеріалу з фонетики української мови, оволодіння практичними навичками у виявленні закономірностей звукових змін, що відбуваються у процесі сполучення звуків у мовному потоці, їх аналізу та класифікації.

Студент повинен знати предмет фонетики української мови, її визначення, практичну цінність та зв'язок з іншими лінгвістичними дисциплінами; основні аспекти вивчення звуків та умови творення звуків; склад і характеристику фонем української мови.

Студент повинен виявити вміння передавати мовлення засобами фонетичного письма, членувати потік мовлення на окремі одиниці (зокрема склади), виділяти фонетичними засобами один із складів фразового такту (наголос), давати артикуляторну характеристику звуків (голосних і

приголосних), знаходити і пояснювати (включаючи історичний коментар) звукові зміни.

Студент повинен засвоїти основні відомості з історії української графіки й орфографії, їх особливості й основні принципи.

Основні питання курсу:

Фонетика. Фонологія

1. Зміст і завдання курсу. Предмет і завдання фонетики і фонології. Зв'язок фонетики з іншими лінгвістичними дисциплінами. Значення фонетики. Анатомо-фізіологічні умови творення звуків мови. Акустичні властивості мовних звуків. Основні аспекти вивчення звуків.
2. Фонетична та фонематична транскрипція.
3. Поняття про фонему. Фонemi і варіанти фонем. Система фонем української літературної мови. Загальна характеристика. Звукові поля голосних і приголосних фонем. Палаталізація приголосних звуків.
4. Зміни звуків у мовному потоці (акомодація, асиміляція, дисиміляція, чергування, подовження, спрощення, редукція, соноризація, протеза, стягнення, веляризація, лабіовеляризація та ін.).
5. Склад. Типи складів. Складоподіл.
6. Наголос. Словесний наголос. Фразовий наголос. Інтоніація. Мелодика. Пауза.

Орфоепія

Поняття орфоепії. Основні норми української літературної вимови.

Графіка. Орфографія

Особливості графіки та орфографії української мови. Основні принципи та правила українського правопису. Зміни в українському правописі.

Контрольна робота з фонетики охоплює теми, які допоможуть студентам у самостійному вивченні основних тем розділу, а також дадуть змогу перевірити практично оволодіння ними теоретичного матеріалу. У роботі подається 15 однотипних щодо матеріалу варіантів, які включають по 6 завдань.

Розглядаються такі основні питання: українська абетка, співвідношення літер, фонем і звуків; система голосних і система приголосних звуків; зміни звуків у мовному потоці; склад; наголос; особливості української літературної вимови; правила українського правопису.

Теоретичні знання з фонетики мають підкріплюватися вмінням робити правильний запис (фонетичний, фонематичний), виконувати фонетико-фонематичний розбір слова (поділ на склади, їх характеристика,

наголошення, визначення і характеристика звуків, виявлення і характеристика звукових змін).

У роботі подаються зразки виконання завдань, схеми розбору, список навчальної (основної та додаткової) літератури, необхідної для виготовлення контрольної роботи і засвоєння курсу фонетики в цілому, а також словник основних вживаних термінів.

Завдання контрольної роботи

Завдання 1

1) Запишіть текст фонематичною та фонетичною транскрипцією. Фонетичну транскрипцію перевірте за орфоепічним словником.

Визначте і підкресліть вияви фонем :

- а) позиційні – однією рисою,**
- б) комбінаторні – двома,**
- в) додаткові – трьома рисками.**

2) Зробіть повний фонетико-фонематичний розбір підкреслених слів.

Варіант 1.

Слово не значок, не символ: це вогонь, сорочка духу народу. Вона вся з гомону полів, лісів і морів отчої землі, з колосся, осмаленого війнами, з блиску козацької шаблі і весла невідьницького човна – вся з шляхетного лицарства, що йому ніщо найстрашніші муки і тортури. Вона з полум'я очей, відчайдушної усмішки, рішучого вихору з-під каблука, з першого радісного щебетання немовляти, з потаємного шепоту і зітхань закоханих – уся з хмільного чар-зілля, настоящего на серці. Вона з колискової молоді матері над первістком – уся з шелесту дерева життя й пізнання зі старого в новий світ. Вона вся з тучі й грому, як з води і роси, – така українська мова. (За І. Дзюбою)

Варіант 2.

Слово, чому ти не твердая криця, Що серед бою так ясно іскриться ? Чом ти не гострий, безжалісний меч, Той, що здійма вражі голови з плеч? Ти моя щира, гартована мова, Я тебе видобуть з піхви готова, Тільки ж ти кров з мого серця проллеш, Вражого ж серця клинком не проб'єш... Слово, моя ти єдина зброе, Ми не повинні загинуть обоє! Може, в руках невідомих братів Станеш ти кращим мечем для катів. Месники дужі приймуть мою зброю, Кинуться з нею одважно до бою... Зброе моя, послужи воякам краще, ніж служиш ти хворим рукам. (За Л. Українкою)

Варіант 3.

Земля не може жити без сонця, а людина без щастя. В години великих переживань і тривоги людське серце схоже на криничку, яка очищається від мулу, – тоді пізнається справжня ціна людяності, тоді пізнається і щастя. В такі часи з подивом довідуєшся, як мало і як багато треба тобі на віку, як погано ти йшов по своїй дорозі, як завчено ти говорив “добрий день”, не творячи цього доброго дня... Такі думки увесь час роїлися і злітали з душі Данила. Вечір лле у кімнату потоки несказанної сині, на небо виходять чисті вересневі зорі. А може це небесні сльози, що тремтять на віях ночі і осипаються на землю?

(За М. Стельмахом)

Варіант 4.

Лунало в степах та долинах боїв гуготіння й виття. Кипіла в борні Україна, Як спів, як душа, як життя. І взимку у сорок четвертім На Київ полинув літак. Безмежжям снігів розпростертим Розкрилась мені широта. Я бачив поля України – Вона над мовчанням степів Підносила чорні руїни На білих долонях снігів. Хай згинуть минулого тіні, Хай в сонячнім блиску згорять! Знов квіти розквітнули нині, Міста і оселі стоять. З блакиттю небес воєдино Дніпровська злилася межа... Безсмертно живи, Україно, Як спів, як життя, як душа! (М. Тихонов)

Варіант 5.

Хто хоч раз побував у Карпатах, уже ніколи не зможе забути їх неповторної краси, цілющих запахів. І справді, коли вдихнеш тут насиченого киснем повітря, нап'єшся живої джерельної води, насолодишся чарівністю природи, то відчуваєш, як наповнюється силою твоє тіло. От якби взяти з собою оцю цілющу силу, заховати її до зими, наче банку з варенням! Але як запакувати смолисті запахи лісу, поживні соки землі і чудодійні сонячні промені? І все-таки це якоюсь мірою можливо. У пляшечках з рідиною червоного кольору – екстракт золотого кореня, або, як ще називають, родіоли рожевої. (За Ф. Мамчуром)

Варіант 6.

Я прочитав твої ясні ”Вогні“, І так зрадів я, дорогий Максиме, Що ти, як брат, сіяєш і мені, Що ти й мене побачив поміж ними. Отак ми з далини і миготим Один до одного – найближчі браття... Неспокоєм пісенно-молодим В єдине ми складаємось багаття. Одне кострище незчисленних мов, – І кожна розкошує в дивоцвіті – Окраса наша, гордість і любов, Зріднілих душ палання розмаїті. З близьких чуттів сплітаємо пісні, Яким скорились дальні далечини. Ти серцем усміхаєшся мені, А я тобі з малої батьківщини. (Наїрі Зарян)

Варіант 7.

Родючі поля запорізькі! Дивишся на масиви оці неозорі, пощедрені силою життєдайною, – і не надивишся; і легко стає на душі, і радість проситься в серце, і забувається лихо людське, і всі страхіття нічні, пережиті ще зовсім недавно. Та й небо вже зовсім не те над тобою, яким було уночі, – ошкірене злобними блискавицями; глибоке й прозоре, воно манить і щедро зливає на землю розсип співучого срібла. Воно радіє урожаю і співає гімн творцю його – трудовій людині. Здавалось, незримі струни повисли над степом – і дзвенять, і співають, утверджуючи право на щастя життя. (За Я. Башем)

Варіант 8.

У такі хвилини й зовсім зникає реальність війни. Навіть не віриться, що в цей час і вже десь недалеко отаке ж чарівне й неозоре врожайне багатство витолочується чобітьми, нищиться металом, спопеляється вогнем і заливається людською кров'ю. І при думці, що все теж коїть людина, стискається серце, каламутиться розум і хочеться крикнути: людино, спинись! Нащо ж ти нищиш своє право на щастя жити? Чом же ти не користуєшся цим щастям? Чому ти дивишся на світ не своїми, а чужими очима, очима своїх богів, жорстоких, егоїстичних...

(За Я. Башем)

Варіант 9.

Ніде, мабуть, не буває так добре, як на городі. Припадеш вухом до землі й починаєш прислухатись: а що ж там діється в чорній глибині, де завжди морок, де глупа ніч, куди сонце не проникає. І думається про картоплю, буряки, що посаджені в землю, ростуть, тягнуться до сонця, – й чому воно так? Чому з однінької соняшникової насінинки виходить тьма-тьмуца зернят, чому на одному стебельці розсади визріває так багато помідорів? Зводишся і заглядаєш у розквітле обличчя соняшника, ніби хочеш у його усмішці прочитати відповідь.

(За Є.Гуцалом)

Варіант 10.

Яка ти розкішна, земле, - думала Маланка. – Весело засівати тебе хлібом, завітчати квітами. Тільки тим ти недобра, що не горнешся до бідного. Для багатого пишаєшся красою, а бідного приймаєш лише в яму... Чутки про землю наче походили з зіллям укупі і з ним розростались. Дарма, що з клунками насіння вона кинула в порох свої надії.. Од хати в хату, з села в село котилась радість: будуть землю ділити. Хто сказав перший і хто останній – ніхто не питав. Чутки пливли носились в повітрі. Мов пил з квіток в час красування ниви. Маланка гострим оком вдивлялась в пільму: як буде?

(За М. Коцюбинським)

Варіант 11.

Під сплетінням вікових лип сірою стрічкою тягнеться в споришевих берегах чумацький шлях. Давно вже в деревах час поз'їдав серцевину і вселив замість неї у дупла або рої одичавілих бджіл, або пари лісових голубів. Правда, іноді з прогнилого боку, мов з чорного рукава, вигляне проржавіла голова сови... Тут на обочинах повиростали дуби і встеляють жолуддям рівно чотири версти шляху. З глибини повіває пахощами диких яблук, прив'яленим зіллям валер'яни, гнилуватим бродінням опалого листу і грибною вологістю. Дубові гаї Мірошніченкові здавалися найкращими восени. (За М. Стельмахом)

Варіант 12.

Ніде, мабуть, не буває так добре, як на городі. Ляжеш коло грядок на гарячу землю горілиць і лежиш, дивлячись у небо. І прислухаєшся, як воно пахне. Пахне сухою землею, на якій лежиш, а також сонячним промінням, а ще картоплинням, зовсім одмінно гарбузинням і ще відмінніше листячком молодесенької моркви; так вогко й наче глухувато пахне гудинням огірків, прив'ялим огірчаним цвітом та ще пуп'янками. Отак би лежав і принохувався. Ось дух квасолі чути, лишень її листячком. Солодко так запахла розквітла берізка. Медянисто, ніжно залоскотало в носі і в горлі. (За Є. Гуцалом)

Варіант 13.

А як по тих гінких стеблах палахкотять рожі! Оксамитові квіти твого дитинства, твоєї юності, твоєї дозрілості, – вони стоять на моріжку твоєї долі, дивляться всередину пристрасними своїми очима; їхні ворсисті стебла, їхнє ворсисте листя пахне сухою курявою, і так добре від тих сухих пахощів, наче вони тобі обіцяють безсмертя. Безперервність життя. І маєш відчуття, що якби зараз сам або хтось інший спробував зірвати хоч би одне-однісіньке їхнє стебло із чорно-кривавими дзвонами квіту, то вирвав би його наче зі власної своєї душі, – і ти аж здригаєшся в передчутті чогось лихого й недоброго. (За Є. Гуцалом)

Варіант 14.

Ніч була тиха та ясна. На темно-синьому небі плаває ясний місяць, наче хазяїн обдивляється своє добро: заглядає у глухі кущі, під великим деревом розкидає, мов з павутини виткану, узорчату сітку, на Пслі плещеться з легенькими хвилями, хитається на їх, мов мала дитина на дощечці, а на полях, по долині, наче сніг, розсипає свій промінь білий. Хороша у таку ніч Зелена Горка: наче зачарована, спочиває серед того білого світу, серед срібного сяєва; нічна роса розправляє зів'ялене денною спекою листя її пишної рослини і якимсь тихим шелестом сповняє спокійне повітря. (П. Мирний)

Варіант 15.

Зійшли, станули з полів сніги. Духмяним вітром війнув над землею чарівник-квітець. І ось уже повсюдно з'явилися яскраво-жовті, сонячно-променисті суцвіття-кошики. Це розгорнув свої квіточки назустріч сонцю підбіл звичайний – мати-й-мачуха. Подекуди на пагорбах суцвіть буває так багато, що здається, неначе хтось щедро розсипав тут пригорщами золоті монети. А придивившись ближче – на верхівках стебел поодинокі розташовані суцвіття-кошики завбільшки з наручний годинник. Формою і кольором квіти нагадують мініатюрні соняшники.

(За Б. Заверухою та М. Ратушним)

Завдання 2

Затранскрибуйте фонематичною та фонетичною транскрипцією слова та словосполучення (фонетичний запис виконайте за орфоепічним словником). Схарактеризуйте всі наявні явища асиміляції чи дисиміляції звуків за поданою схемою.

- Варіант 1.** З джерела, ніч була, Різдво, знімається, гість, мести, сільський, Запоріжжя, поштар.
- Варіант 2.** З зітханням зливається сміх, без жалю, у казці, виріши, відзив, яєчня, хрест.
- Варіант 3.** Як білий сніг, відчуття, з щирістю, житнє колосся, прясти, диспетчер, ведмідь.
- Варіант 4.** Безжурне життя, блищить на сонці, вогкість у сторожці, як дим, у річці, прясти, флюгер.
- Варіант 5.** Без числа, на поличці, заробітчани, на роздоріжжях, їсти, спросоння, сріблястий.
- Варіант 6.** Виллються всі зітхання, найкраще, по стежці, Гандзя, у клітці, лимарський, рушник.
- Варіант 7.** Хоч де вродиться, розжевірився, безсмертя, якби, Засулля, розповісти, дворушник.
- Варіант 8.** Доторкнешся, у стрічці, у кігтях, бджілка, з життям, лічба, муляр, поштивий.
- Варіант 9.** Котишся по стежці, не лазь же, екзамен, Одещина, сняться, лицарський, сісти.
- Варіант 10.** У книжці, піщинці, не поріжся, безліччю, натхнення, з-під, розповісти, ніхто.
- Варіант 11.** Засвідчення, на подушці, вогкістю, Парасчин, безсмертя, поштамт, перепілка.
- Варіант 12.** Покажчик, натхнення митця, безтактність, без жалю, ось де, з'являєшся, як завжди, булочна.
- Варіант 13.** На роздоріжжях майбуття, у відчаї, освідчився Марічці, багатший, брести до рибалки.
- Варіант 14.** У ложці дьогтю, щастя, скривджені молодчики, Онищук, сміх, без числа, лимар.

Варіант 15. Піддашся, Вітчизні, гнеться гілля, смієшся, важче, грузчик, хрещення, дорожчий.

Завдання 3

Випишіть з тексту **Завдання 1** слова, у яких простежуються фонеморфологічні чергування: а) голосних ; б) приголосних.

Проілюструйте явище чергування, підбравши інші форми слів або споріднені слова. Підкресліть голосні та приголосні, що чергуються, дайте історичне пояснення кожній фонеморфологічній зміні.

Завдання 4

Випишіть з тексту **Завдання 1** слова, в яких наявні інші види звукових змін (спрощення, подовження, протеза тощо). Поясніть їх.

Завдання 5

- а) Подані слова запишіть фонетичною транскрипцією. Поставте наголос основний, побічний (де це можливо). При подвійному наголошенні з'ясуйте функцію наголосу (семантична, граматична).
- б) Поділіть слова на фонетичні та орфографічні склади. Поясніть правила складоподілу.
- в) Поясніть принципи правопису підкреслених слів.

Варіант 1. Також, бавовняний, завсідник, підживлювач, плачу, склади, лицарство.

Варіант 2. Зносити, мовчанка, комірник, надволзький, свята, тріпання, покришка.

Варіант 3. Приклад, жовтизна, об'єднання, наддзюбок, підкладка, обід, піщинка.

Варіант 4. Надвечір, омшаник, шпурнути, над'їждження, нізвідкіль, лапки, підмет.

Варіант 5. Накладка, обтріпати, кедровий, віддзеркалений, захват, владарка, туза.

Варіант 6. Заставка, владарний, складний, підзвітність, лавровий, копчення, спини.

Варіант 7. Котловий, одежина, волошковий, відрядження, спиртний туровий , лихва.

Варіант 8. Крамарство, обід, підліток, наддністрянський, шпарка, ядерний, сурма.

Варіант 9. Перекис, нарости, обрізання, розходження, відсівки, гіркота, ступа.

Варіант 10. Кремезний, музика, вахтер, надзвичайний, волосяний, складник, шабаш.

Варіант 11. Колонковий, пересічний, дружка, відстраждати, запах, чхання, кури, туга.

Варіант 12. Лікарський, наїзд, дружка, підживлення, малинівка, завжди,

справдити.

Варіант 13. Підпасти, людський, кармазин, віджахнути, точковий, півники, мікромметр.

Варіант 14. Щілина, піднятий, переблиск, відзвук, крапковий, засічка, стручковий.

Варіант 15. Тріска, становий, оббігати, сурма, півдويمівка, стоянка, християнин.

Завдання 6

Утворіть від поданих слів прикметники за допомогою суфіксів -СБК-(ий), а від них, де це можливо, іменники з суфіксом -ИН(а). Поясніть зміни приголосних звуків.

Варіант 1. Кривий Ріг, Гадяч, Кременчук, турист, латиш, юнак.

Варіант 2. Вінниця, Бортники, Буг, емігрант, чумах, чех, люд.

Варіант 3. Дрогобич, Золотоноша, Сиваш, калмик, гігант, ткач.

Варіант 4. Прилуки, Токмак, Острог, волох, узбек, молодець.

Варіант 5. Бахмач, Волга, Прилуки, козак, викладач, птах.

Варіант 6. Прага, Черемош, Ятрань, парубок, матрос, француз.

Варіант 7. Норвегія, Кагарлик, Ільмень, трубач, студент, боягуз.

Варіант 8. Кобеляки, Токмак, Хмельник, інтелігент, якут, казах.

Варіант 9. Збруч, Смотрич, Житомир, вояк, боягуз, босяк.

Варіант 10. Умань, Галичина, Донецьк, гуцул, кріпак, латиш.

Варіант 11. Абхазія, Токмак, Онега, робітник, турок, Одеса.

Варіант 12. Харків, Залісся, Ельбрус, ескімос, товариш, грек.

Варіант 13. Париж, Овруч, Калуга, купець, місто, гайдамака.

Варіант 14. П'ятихатки, Ладога, Відень, таджик, баск, тюрк.

Варіант 15. Рига, Іртиш, Козятин, хват, сотня, представник.

Завдання 7

Перекладіть подані слова українською мовою.

Поясніть правила українського правопису.

Варіант 1. Филиппов, Достоевский, Гремячее, Аркадьев, Жабье, Ёлкин.

Варіант 2. Голиков, Зиновьев, Гурьин, Пермь, Воинов, Белгород, Одеса.

Варіант 3. Витебск, Ильичев, Тобилевич, Марьино, Ковьяров, Беспалов.

Варіант 4. Ананьев, Ломтев, Подкопаев, Затишье, Донской, Грошев.

Варіант 5. Орехово-Зуево, Белая, Приморье, Рассыпное, Арсеньев.

Варіант 6. Евгеньев, Ильичев, Голицын, Местковский, Писарев, Ивич.

Варіант 7. Голембиовский, Октябрьск, Чичиков, Приволжье, Алферов, Чита.

Варіант 8. Окаемов, Артемовск, Плещеев, Евгеньев, Гремяче, Лазарев.

Варіант 9. Великие Луки, Поддубье, Енисей, Алябьев, Кириллов, Ботев.

Варіант 10. Тимофеев, Воробьев, Иркутск, Арефьев, Тверь, Французский.

Варіант 11. Новоселовское, Лихачев, Лазарев, Марьино, Соич, Кисловодск.

Варіант 12. Зверев, Горячев, Силантьев, Огарев, Илецк, Столетов, Иртыш.

Варіант 13. Онежское, Цыганков, Сажнев, Мольер, Семеркин, Димитров.

Варіант 14. Медведев, Гуцин, Нижнеудинск, Кутаиси, Матвеев, Есипов.

Варіант 15. Солнцев, Захарьин, Сергеев, Ейск, Горемыкин, Авксентьев.

Зразки виконання завдань:

Завдання 1.

1) Запишіть текст фонематичною та фонетичною транскрипцією. Фонетичну транскрипцію перевірте за орфоепічним словником.

Визначте і підкресліть вияви фонем :

- а) позиційні – однією рисою,**
- б) комбінаторні – двома,**
- в) додаткові – трьома рисками.**

2) Зробіть повний фонетико-фонематичний розбір підкреслених слів.

1) Так, це до тебе, саме до тебе це слово! Це від тебе залежить зараз, чи порветься золота нитка тисячоліть, а чи оживе і заграє на сонці!

Чуєш, пісня лунає, ти мимохіть тягнешся вслід за нею – вона старіша від тебе на тисячоліття і на тисячоліття молодша. Слово у пісні, як вода у ріці. Жива вода рідної мови на ноги зведе тебе і тоді, коли ти зневірився у всьому. І перше слово твоє, до мами звернене, материнське слово хай розширює твої груди озоном людської гідності. Це ти несеш слово в серці, як наполохану пташку. Слово довірилося тобі і повірило в тебе. Не сполохай рідного слова, а захисти його, до серця притули, життям своїм переповни. Ти, саме ти – і ніхто інший. (За І. Драчем)

Фонематична транскрипція

['тa к] це до те бе | са ме до те бе це сло во || це від те бе за ле жит'
за раз | чи пор ве т'с'а зо лота ни тка тис'ачол'і т' | а чи о жи ве і
за гра йе на со нці || |чу йеш| пі сн'а лу на йе | ти ми мохі т' т'а гне шс'а
всл'ід за не йу | во на стар'і ша від те бе на тис'ачол'і т'т'а і на
тис'ачол'і т'т'а мо ло дша || сло во у пі сн'і | йак во да у р'іч'і || жи ва во да
р'ід ної мо ви на но ги зве де те бе і то д'і | ко ли ти з не ві ривс'а
у вс'о му || і пе рше сло во твоє | до ма ми зве рне не | ма тери нс'ке
сло во хай ро ши р'уйе твої гру ди озо ном л'удс'ко йі гі дност'і ||
це ти не се ш сло во в се рці | йак на по ло хану пта шку || сло во

до вірило́с'а то́бі і повіри́ло в те́бе|| не спо́лохай рíдного сло́ва |
а захи́сти його́ | до се́рця приту́ли | жит'т'а́м свої́м перепо́вни ||
ти | са́ме ти || і ні́хто і́нший|| |

Фонетична транскрипція

[це́ до те́бе | са́ме до те́бе це́ сло́во || це́ в'ід те́бе за́лежи́т' за́раз | чи́
порве́ц'а зо́лота ні́тка ти́с'ачо́улі́т' | а чи́ о́живе́ і загра́је на
со́нц'і || чу́єш | п'і́сн'а луна́је | ти́ми мо́х'і́т' т'а́гнеи́с'а ўс'лі́д
за не́ју | вона́ ста́р'іша в'ід те́бе на ти́с'ачо́улі́т'а і на
ти́с'ачо́улі́т'а мо́лоджша́ || сло́во у́ п'і́сн'і | я́к вода́ у́ р'і́ці ||
жи́ва вода́ рíдно́ї мо́ви на но́ги зве́деи́те́бе і то́ді | коли́ ти́
зне́в'і́ри́єс'а у́ ўс'о́му || і пе́рше сло́во тво́је | до ма́ми зве́рнеи́не |
ма́теи́ри́н'с'ке сло́во ха́ї рош'и́р'у́є тво́ї́ гру́ди озо́ном
л'у́дз'ко́ї́ г'і́дноу́с'т'і || це́ ти́ неи́се́ш сло́во у́ се́рці́ | я́к
напо́лохану́ пта́шку || сло́во до́в'і́ри́ло́с'а то́уб'і́ і по́в'і́ри́ло ў
те́бе || неи́спо́лоха́ї рíдного сло́ва | а захи́сти́ його́ | до се́рця
приту́ли | жи́т'т'а́м сво́ї́м пе́репо́вни || ти́ са́ме ти́ | і ні́хто
і́нший ||]

*) У зразку підкреслені тільки позиційні вияви фонем.

2) Життям – 6 букв (же, и, те, те, я, ем);

| жит'т'а́м | – 6 фонем [ж], [и], [т'], [т'], [а], [м];

[жи́т'т'а́м] – 5 звуків [ж], [и́], [т':], [а́], [м] .

Кількісна невідповідність між фонемами і звуками в тому, що дві м'які фонemi [т'т'] реалізуються у довгому звукові [т':]. Якісна відмінність існує між буквами, фонемами і звуками:

я – | а̇ | – [а̇], тт – [т'т'] – [т':],

фонемами і звуками: |и| – [и^е], | а̇ | – [а̇].

У слові два фонетичні склади [жи^е – т': а̇ м] – обидва відкриті, прикриті, другий наголошений.

Характеристика звукових виявів фонем :

|ж| – виявляється у звукові [ж] – приголосний, шумний, глухий, передньоязиковий, апікальний, щілинний, твердий, основний вияв фонем;

|и| – виявляється у звукові [и^е] – голосний, переднього ряду, високого з наближенням до середнього піднесення, ненаголошений, нелабіалізований, ненапружений, позиційний вияв;

|т'| → [т':] – приголосний, шумний, глухий,
|т'| } середньоязиковий, проривний, м'який, подовжений, основний вияв фонем;

|а̇| → [а̇] – голосний, заднього ряду з упередненою екскурсією, низького піднесення, наголошений, нелабіалізований, ненапружений, комбінаторний вияв;

|м| → [м] – приголосний, сонорний, губний, зімкнено-прохідний, носовий, твердий, основний вияв фонем.

Завдання 2.

Затранскрибуйте фонематичною та фонетичною транскрипцією слова та словосполучення (фонетичний запис виконайте за орфоепічним словником). Схарактеризуйте всі наявні явища асиміляції чи дисиміляції звуків за поданою схемою.

Порветься – |порве т'с'а| – [порве ц': а̇] – асиміляція приголосних звуків, взаємна, контактна, за місцем і способом творення, не закріплена на письмі.

Сонці – |со нц'і| – [со н'ц'і] – асиміляція, регресивна, контактна, часткова, за м'якістю, не закріплена на письмі.

Ніхто – |н'іхто| – [н'іхто] – дисиміляція приголосних [кт] → [хт] за способом творення, історична, регресивна, контактна, закріплена на письмі.

Завдання 3.

Випишіть з тексту *Завдання 1* слова, у яких простежуються фонеморфологічні чергування: а) голосних ; б) приголосних.

Проілюструйте явище чергування, підбравши інші форми слів або споріднені слова. Підкресліть голосні та приголосні, що чергуються, дайте історичне пояснення кожній фонеморфологічній зміні.

а) *Слово* – *слів*, *ноги* – *ніг*, *хотіти* – *мимохіть*, *зведе* – *звів* (історичне чергування О/П, Е/П у відкритому і закритому складі в корені слова); *гідності* – *гідність* (у суфіксі).

Не відбувається чергування:

Озон – у запозичених словах, *чуєш* – у дієслівних закінченнях 2 особи однини теперішнього часу; *переповни* – у сполученні -ов- між приголосними; *нитка* – *ниток*, *пісні* – *пісень*, *пташку* – *пташок* – вставні [о] та [е]; у *ріці* – *рік* – [і] походить з давнього Ъ (ять).

б) *Нитка* – *нитці*, *ріка* – *ріці*, *ноги* – *нозі* – історичне чергування [к] із [ц'], [г] із [з'] при словозміні; *ріка* – *річковий*, *ноги* – *ніжка*, *захисти* – *захисщений* – історичне чергування [к] із [ч], [г] із [ж], [ст] з [шч] – при словотворенні.

Завдання 4.

Випишіть з тексту *Завдання 1* слова, в яких наявні інші види звукових змін (спрощення, подовження, протеза тощо). Поясніть їх.

а) *Сонце*, *серце* – спрощення у групах приголосних [лнц] і [рдц];

б) [порве ц':а], [т'а гне^и с':а], [рош:и р'у'je] – подовження звука внаслідок асиміляції приголосних за місцем і способом творення [т'с'] → [ц':], [шс'] → [с':], [зш] → [ш:] – живе фонетичне явище (модифікація приголосних); [ти^е с'ачо^у л'і т':а] – подовження приголосного [т'] внаслідок історичної асиміляції з наступним [j] — [т'j] → [т':], закріплене на письмі.

Завдання 5.

а) Подані слова запишіть фонетичною транскрипцією. Поставте наголос основний, побічний (де це можливо). При подвійному наголошенні з'ясуйте функцію наголосу (семантична, граматична).

б) Поділіть слова на фонетичні та орфографічні склади. Поясніть правила складоподілу.

в) Поясніть принципи правопису підкреслених слів.

а) *Весня^і ний* – *весняни^і й* – подвійне наголошення; *весни^і* – *ве^і с^іни* (засіб розрізнення граматичної категорії відмінка і числа – граматична роль);

го¹ри (іменник) – го¹ри (дієслово), за¹мок – замо¹к – семантична роль (розрізнення значень слів).

б) *Жит-тя, жи-ття* (подвійний перенос у словах з фонетичним подовженням внаслідок історичної асиміляції); *ран-ній, об-би-ти; вік-но, ві-кно* (можна довільно переносити за складами); *ві-кно, му-дрий, смі-шно, пі-знав* (два суміжних інтервокальних приголосних належать до наступного складу, якщо перший з них шумний проривний або щільний /глухий чи дзвінкий/, а другий сонорний).

в) *Розширює* – [рош:и р' у̇ је], [рожши р' у̇ је] – морфологічний принцип правопису префікса **роз-** перед шиплячим.

Завдання 6.

Утворіть від поданих слів прикметники за допомогою суфіксів **-СЬК-(ий)**, а від них, де це можливо, іменники з суфіксом **-ИН-(а)**. Поясніть зміни приголосних звуків.

Споживач → *споживацький* – зміна приголосного звука [ч] на [ц] перед суфіксом **-ськ-**.

Харків → *харківський* → *Харківщина* – зміна сполучення **-ськ-** перед суфіксом **-ин-** на щ [шч]

Схема фонетико-фонематичного розбору слова:

1. Слово (записати орфографічною, фонематичною та фонетичною транскрипцією).
2. Наголос (основний і, де можливо, побічний).
3. Кількість складів (фонетичних), їх характеристика (відкритий, закритий, прикритий, неприкритий, наголошений, ненаголошений, побічно наголошений).
4. Кількість у слові літер (назвати їх), фонем і звуків. У разі кількісної чи якісної невідповідності між літерами, фонемами і звуками пояснити причини.
5. Характеристика звукових виявів голосних фонем:
  - а) місце творення (ряд – передній, середній, задній);
  - б) спосіб творення (піднесення – високе, середнє, низьке);
  - в) наголошеність (наголошений, ненаголошений, побічно наголошений);
  - г) лабіалізованість (лабіалізований, нелабіалізований);
  - д) напруженість (сильно напружений, напружений, слабо напружений, ненапружений);
  - е) повнота творення (повного творення чи нескладовий);

- є) вияв фонем (головний, позиційний, комбінаторний, додатковий, факультативний).
6. Характеристика звукових виявів приголосних фонем:
- а) участь голосу і шуму (сонорний чи шумний, для шумних – дзвінкий чи глухий);
  - б) місце творення за активним мовним органом (губний – губно-губний чи губно-зубний; язиковий – передньоязиковий (дорсальний, апікальний, какумінальний), середньоязиковий, задньоязиковий; глотковий, або фарингальний);
  - в) спосіб творення (зімкнений, щілинний, афrikата, зімкнено-прохідний (дрижачий, боковий, носовий);
  - г) твердість-м'якість (м'який, пом'якшений, напівпом'якшений);
  - д) вияв фонем (як для голосних).

Схема характеристики асиміляції звуків:

- а) за напрямком (прогресивна, регресивна, взаємна);
- б) за суміжністю (контактна, дистантна);
- в) за повнотою (повна, часткова);
- г) за характером (за місцем творення, за способом творення, за твердістю, за м'якістю, за дзвінкістю, за глухістю);
- д) закріплена чи не закріплена на письмі.

Схема характеристики дисиміляції звуків:

- а) за напрямком (прогресивна, регресивна);
- б) за суміжністю (контактна, дистантна);
- в) за характером (за місцем творення, за способом творення);
- г) закріплена чи не закріплена на письмі.

НАВЧАЛЬНА ТА НАУКОВА ЛІТЕРАТУРА

Обов'язкова

1. Брицина О.І., Жовтобрюх М.А., Майборода А.В. Порівняльна грамати́ка української і російської мов. – К.: Вища школа, 1978. – 270 с.
2. Бурлака Т.К., Горпинич В.О., Дудик П.С. Українська мова. – Ч.1. – К.: Вища школа, 1993. – 415 с.
3. Вінницький В.М. Наголос у сучасній українській мові. – К.: Радянська школа, 1984. – 159 с.
4. Доленко М.Т., Дацюк І.І., Квашук А.Г. Сучасна українська мова. – К.: Вища школа, 1987. – 351 с.
5. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Т.1. – К.: Вища школа, 1972. – 402 с.
6. Івченко М.П. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вид-во Київського університету, 1960. – 592 с.
7. Курс сучасної української літературної мови /За заг. ред. акад. Л.А.Булаховського. – Т.1. – К.: Радянська школа, 1951. – 519 с.
8. Сучасна українська літературна мова: Вступ. Фонетика /За заг. ред. акад. І.К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1969. – 435 с.
9. Сучасна українська літературна мова: /А.П. Грищенко, Л.І. Мацько, М.Я. Плющ, Н.І. Тоцька, І.М. Удзиган; За ред. А.П. Грищенка. – 2-е вид., перероб. і допов. – К.: Вища школа, 1997. – 493 с.
10. Сучасна українська літературна мова: Підручник /М.Я. Плющ, С.П. Бевзенко, Н.Я. Грипас та ін.; За ред. М.Я. Плющ. – 2-е вид., перероб. і допов. – К.: Вища школа, 2000. – 430 с.
11. Сучасна українська літературна мова /За ред. М.Я. Плющ. – К.: Вища школа, 1994. – 414 с.
12. Сучасна українська мова: Підручник /О.Д. Пономарів, В.В. Різун, Л.Ю. Шевченко та ін.; За ред. О.Д. Пономарева. – 2-е вид., перероб. – К.: Либідь, 2001. – 400 с.

13. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова: Фонетика, орфоепія, графіка, орфографія. – К.: Вища школа, 1981. – 183 с.

Додаткова

1. Блик О.П. Практикум з української мови. – К.: Вища школа, 1970. – 128 с.
2. Брицина О.І. Сучасна українська літературна мова: Збірник вправ. – К.: Вища школа, 1977. – 362 с.
3. Зубков М.Г. Сучасний український правопис: Комплексний довідник /За ред. проф. В.С. Калашника. – Харків: Торсінг, 1999. – 159 с.
4. Козачук Г.О., Шкурятяна Н.Г. Практичний курс української мови: Навчальний посібник. – К.: Вища школа, 1993. – 367 с.
5. Пазяк О.М., Сербенська О.А., Фурдуй М.І., Шевченко Л.Ю. Українська мова: Практикум. – К.: Либідь, 1990. – 223 с.
6. Тоцька Н.І. Вправи з сучасної української літературної мови. – К.: Радянська школа, 1969. – 143 с.

Словники

1. Ганич Д.Г., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К., 1985. – 360 с.
2. Головащук С.І. Складні випадки наголошення: Словник-довідник. – К.: Либідь, 1995. – 192 с.
3. Горпинич В.А. Русско-украинский орфоэпический словарь /Под ред. В.М. Русановского. – К.: Освіта, 1992. – 259 с.
4. Калашник В.С., Савченко Л.Г. Українсько-російський словник наголосів. – Харків: Каравела, 1997. – 112 с.
5. Погрібний М.І. Орфоепічний словник. – К.: Радянська школа, 1986. – 118 с.
6. Тлумачний словник української мови /За ред. проф. В.С. Калашника. – Харків: Прапор, 2002. – 992 с.
7. Українська літературна вимова і наголос: Словник-довідник. – К.: Наукова думка, 1973. – 724 с.

8. Український орфографічний словник /За ред. проф. А.О. Свашенко.
– Харків: Прапор, 1997. – 845 с.

Основні терміни та поняття курсу

АБЕТКА, АЗБУКА, АЛФАВІТ – сукупність розташованих у певному порядку графічних знаків – літер.

АКОМОДАЦІЯ – взаємне пристосування вимови суміжних голосних і приголосних.

АЛОФОН (-А) – звук, що відрізняється від іншого звука фонетичною ознакою, а не функцією; фонетичний варіант у межах однієї фонемі.

АЛЬВЕОЛА – ямка, в якій міститься корінь зуба.

АЛЬВЕОЛЯРНИЙ ПРИГОЛОСНИЙ – приголосний звук, під час вимовляння якого язик торкається піднебіння біля альвеол.

АПІКАЛЬНИЙ ПРИГОЛОСНИЙ – передньоязиковий приголосний звук, що твориться випростованим кінчиком язика.

АРТИКУЛЯЦІЯ – дія мовного апарата, внаслідок якої утворюються членороздільні звуки.

АСИМІЛЯЦІЯ – уподібнення звуків одного порядку (голосних до голосних, приголосних до приголосних) в тому, чим вони відрізняються одне від одного.

АФРИКАТА – приголосний із складною змично-щілинною артикуляцією (зімкнено-щілинний звук).

ВАРІАНТ ФОНЕМИ – конкретний вияв кожної фонемі у мовному потоці.

ВЕЛЯРИЗАЦІЯ – зміна (ствердіння) приголосного звука, яке утворюється внаслідок додаткового піднесення задньої частини спинки язика до м'якого піднебіння.

ВІБРАНТ – дрижачий звук, що вимовляється напруженим і загнутим до альвеол і зубної частини твердого піднебіння кінчиком язика, який приводиться в коливання звучним повітряним струменем і утворює характерний шум.

ВОКАЛІЗМ – система голосних звуків певної мови.

ГАПЛОЛОГІЯ – спрощення структури слова шляхом опущення одного з двох однакових складів.

ГОЛОВНИЙ ВІЯВ ФОНЕМИ – звук, у якому фонема найчастіше реалізується незалежно від фонетичних умов (місця в слові, наголосу, сусідства звуків); найсамостійніший алофон фонемі, який легко вимовляється ізольовано.

ГРАФІКА – розділ мовознавчої науки, про письмо, в якому досліджується співвідношення між літерами й звуками.

ДИСИМІЛЯЦІЯ – розподібнення звуків – фонетичне явище, при якому відбувається заміна в слові одного з двох однакових чи подібних звуків іншим, артикулярно близьким.

ДИФЕРЕНЦІАЛЬНІ ОЗНАКИ – ознаки, які відрізняють одну фонему від іншої.

ДІЕРЕЗА – протилежне епентезі явище викидки звуку у слові.

ДОДАТКОВИЙ ВИЯВ – фонема реалізується у звукові, що є основним виявом зовсім іншої фонемі.

ДОРСАЛЬНИЙ ПРИГОЛОСНИЙ – звук, при вимові якого кінчик язика наближається до нижніх зубів, а звук артикулюється передньою частинкою спинки язика, що зближується з верхніми зубами та прилеглою ділянкою піднебіння.

ЕКСПЛОЗИВНИЙ – проривний, вибуховий приголосний звук.

ЕПЕНТЕЗА – фонетична вставка звуку, якого морфологічно, з походження не мало б бути.

ЗВУК – найменша, далі вже не подільна одиниця мови, що виділяється в процесі мовлення.

ЗВУКОВЕ ПОЛЕ ФОНЕМИ – усі звукові реалізації фонемі разом з головним виявом.

ІСТОРИЧНИЙ (або традиційний) **ПРИНЦИП** полягає в тому, що написання того чи іншого слова зберігається за традицією, тобто так, як воно писалося раніше. Таке написання не пояснюється ні вимовою, ані граматичною будовою слова.

ІСТОРИЧНІ ЧЕРГУВАННЯ – (властиві голосним і приголосним фонемам) не можуть бути пояснені фонетичними закономірностями, властивими сучасній мові.

КАКУМІНАЛЬНИЙ ПРИГОЛОСНИЙ – при вимові його кінчик язика вигинається в протилежний (порівняно з дорсальними приголосними) бік : піднімаючись угору, він і артикулює приголосний.

КОМБІНАТОРНИЙ ВИЯВ – звуковий вияв фонемі, зумовлений сусідством інших звуків.

КОНСОНАНТИЗМ – сукупність приголосних звуків тієї чи іншої мови, їх ознаки.

ЛАБІАЛІЗАЦІЯ – огублення звуків.

ЛАТЕРАЛЬНИЙ – бічний приголосний звук.

ЛІТЕРА – графічний знак, котрий один чи у сполученні з іншими знаками традиційно використовується для позначення на письмі фонем або їх основних варіантів.

МЕТАТЕЗА – перестановка звуків або й цілих складів у середині слова.

МОВНИЙ АПАРАТ – включає увесь дихальний апарат і всі органи вздовж нього – від губ до легенів.

МОДИФІКАЦІЇ ФОНЕМИ – часткові зміни фонемі в мовному потоці, внаслідок чого вона набуває того чи іншого відтінку, не втрачаючи своєї фонематичної приналежності, залишаючись тією самою фонемою (в результаті модифікацій виникають варіанти фонем).

МОРФОЛОГІЧНИЙ ПРИНЦИП полягає в тому, що морфеми (значущі частини споріднених слів) пишуться однаково, незважаючи на те, що в різних формах того самого або в різних словах одного кореня звучать по-різному.

ОРФОГРАФІЯ – розділ мовознавства, в якому встановлюється система загальноприйнятих правил передачі мови на письмі.

ОРФОЕПІЯ – розділ мовознавства, що вивчає правильність вимови слів; літературна вимова.

ПАЛАТАЛІЗАЦІЯ – пом'якшення.

ПОДВОЄННЯ ПРИГОЛОСНИХ відображає на письмі збіг двох однакових звуків на межі морфем і подовження приголосних, які утворилися внаслідок фонетичного процесу уподібнення (асиміляції).

ПОЗИЦІЙНИЙ ВИЯВ ФОНЕМИ – звуковий вияв фонем, пов'язаний з місцем у слові (початок, кінець), з наголосом.

ПОЗИЦІЙНІ (живі) ФОНЕТИЧНІ ЧЕРГУВАННЯ – зумовлені певними фонетичними умовами, що діють в сучасній мові.

ПРОТЕЗА – поява звука (надставка, додання) на початку мовного потоку.

РЕДУКЦІЯ – ослаблення ненаголошених звуків при вимовлянні їх, яке може призвести до якісної видозміни їх і навіть повного зникнення, що в свою чергу викликає деформацію слова.

СПРОЩЕННЯ – зменшення кількості приголосних звуків у групі приголосних внаслідок випадіння деяких з них (відбувається на письмі або лише у вимові).

СТЯГНЕННЯ – фонетичний процес, що полягає у злитті двох звуків в один внаслідок їх повної асиміляції.

ТРАНСКРИПЦІЯ – запис живої мови за допомогою фонетичного алфавіту на основі звукового принципу.

ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ – побукова передача написання, орієнтована не на звуки, а на букви й служить для запису текстів чи окремих слів однієї мови графічними засобами іншої мови.

ФАКУЛЬТАТИВНИЙ ВИЯВ – звук, що виступає замість основного вияву даної фонем, зумовлений індивідуальними вимовними особливостями того, хто говорить.

ФОНЕМА – найменша функціональна одиниця мови, яка служить для розрізнення звукових оболонок слів та їх форм; найменша функціональна одиниця мови, потенційно пов'язана зі значенням.

ФОНЕМАТИЧНА ТРАНСКРИПЦІЯ – спосіб запису людської мови, при якому передаються тільки фонем даної мови (лише фонемний склад мовного потоку).

ФОНЕТИКА – розділ мовознавства, в якому вивчається звуковий склад мови (звуки мови).

ФОНЕТИЧНА ТРАНСКРИПЦІЯ – спосіб запису живої мови, при якому з максимальною точністю передається кожен звук людської мови з усіма його відтінками.

ФОНЕТИЧНИЙ АЛФАВІТ – система літер, (разом з додатковими знаками), яка вживається для якомога точнішого відтворення звукової системи мови.

ФОНЕТИЧНИЙ ПРИНЦИП полягає в тому, що слова пишуться так, як вони вимовляються в літературній мові, тобто за вимогами графіки.

ФРИКАТИВНИЙ (або СПІРАНТ) – щілинний звук.

ЧЕРГУВАННЯ ФОНЕМ – це незалежні від фонетичних умов зміни у фонемному складі морфем, що полягають у заміні однієї фонемі іншою, а також сполукою фонем або фонемним нулем і служать як один із морфологічних засобів мови в галузі формотворення та словотвору.